

people of the Ukrainian village in the 1920s.

During the research it is revealed that the main attention is concentrated on illumination of young rural population through activity of public organizations.

One of the first who considered a state and content of work of the organized part of young people of USSR was V. I. Prylutskyi. He showed the socio-political portrait of young rural population and compared it with young workers. He highlighted the activities of non-Bolshevistic youth associations.

A number of historians opens a question of activity of young rural population in the light of the activities of the communist organizations. These are V. P. Kotsur, V. K. Molotkina, Yu. S. Stepanchuk, N. I. Zemziulina, O. O. Stadnyk, M. O. Frolov. The policy of the Bolsheviks in relation to young people and political views of active young rural population are covered by O. M. Abrazumova, A. P. Demartyno, A. H. Morozov ta V. K. Motuz. The social situation of young people in the village is reflected in the works of S. V. Markovoi ta K. I. Aliluiko. V. V. Haidai carried out a comparative analysis of the youth movement of the USSR and Poland. A separate place in the modern Ukrainian historiography is the study of the youth of ethnic minorities.

The analysis of the existing historiography allows the author to draw conclusions concerning the degree of studying the topic of young rural population of USSR by modern Ukrainian historians. The available publications indicate about the high interest in the question of young people. However, most historians illuminate young people through public associations. At the moment, a special study was not prepared that would fully reveal the social portrait of the young people of the Ukrainian village of the 1920s.

Key words: modern historiography, young rural population, youth movement, public associations.

УДК[930.1:050.48(477«1957/1991»)]:929 Хмельницький

Ю. С. Степанчук

*кандидат історичних наук, доцент, докторант
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького*

ОБРАЗ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ЯК ДЕРЖАВНОГО ДІЯЧА В ПУБЛІКАЦІЯХ «УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО ЖУРНАЛУ» (1957-1991 РР.)

У пропонованій статті проаналізовано образ Б. Хмельницького, окреслений на сторінках «Українського історичного журналу» з 1957 по 1991 рік. Історіографічне значення цього періодичного видання й в тому, що в ньому відображений хід концептуальної переоцінки та фактологічної історії української державності середини XVII ст. Зокрема, на сторінках «Українського історичного журналу» була піднята ідеологічно загострена тема місця і ролі Б. Хмельницького в українському державотворчому процесі.

Ключові слова: «Український історичний журнал», гетьман Богдан Хмельницький, історики, історіографія, українська державність середини XVII ст.

Постановка проблеми. «Український історичний журнал» – це фаховий часопис українською мовою, заснований у 1957 році. Від тоді журнал часто публікував статті, які хоча і спіралися на марксистську методологію та мали виразний ідеологічний супровід, проте стосувалися української державності середини XVII ст. Проте, з початку 1970-х та до кінця 80-х років у вітчизняній історіографії дослідження присвячені історії українського державотворення, практично

ігнорувалися. Наукові праці наступного часу обмежувалися темами, які вписувалися в офіційну ідеологічну схему: «возз'єднання» України з Росією та ролі при цьому народних мас, неспроможності «буржуазних» фальсифікацій цієї теми, проявів суспільних антагонізмів, соціально-економічного становища селянства, музейної історії тощо.

Нові підходи у трактуванні української державності середини XVII ст. намітилися після проголошення в 1985 р. М. Горбачовим «гласності» та суспільно-політичної лібералізації. У розкритті ідеологічних стереотипів та поширених суспільно-історичних переконань значна роль припала на «Український історичний журнал». Після проголошення Незалежності України наукове видання отримує широкі можливості для висвітлення всього комплексу питань з історії України та української державності середини XVII ст. зокрема.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Про формування історіографічного образу Б. Хмельницького як державного діяча на сторінках «Українського історичного журналу» радянського періоду, йдеться у публікаціях О. Апанович [1], І. Бойка [2; 3], І. Гапусенка [4; 5], В. Голобуцького [6; 7], І. Крип'якевича [8; 9], Д. Наливайка [10], Ю. Пінчука [11], Ф. Шевченка [12; 13] та інших істориків.

Мета статті полягає у тому, щоб на підставі аналізу публікацій, уміщених в «Українському історичному журналі» упродовж 1957 – 1991 рр., дослідити історіографічний образ Б. Хмельницького.

Виклад основного матеріалу. Окреслення постаті гетьмана Б. Хмельницького як творця Української національної держави середини XVII ст. на сторінках «Українського історичного журналу» було розпочато в 1957 р. публікацією І. Крип'якевича «Соціально-політичні погляди Богдана Хмельницького», що була присвячена 300-річчю з дня смерті гетьмана [8]. Вчений характеризує Б. Хмельницького як талановитого будівничого національної держави й широко послуговується словосполученнями «українська державність», «керівник держави», «державне будівництво», «державні інтереси», «державна територія», «державна влада», «вимоги держави», «державні плани». Автор зазначає, що гетьман першим ввів до офіційних документів нову народну назву – Україна [8, 104]. Історик акцентує увагу на намірі Б. Хмельницького створити «незалежну і відокремлену державу», «руську монархію», про що сам гетьман висловлювався перед польськими послами в Переяславі у лютому 1649 р. [8, 99].

Процес творення Б. Хмельницьким української державності І. Крип'якевич описує крізь призму розбудови козацького війська, запровадження козацького адміністративного устрою, творення фінансової системи, дипломатичних заходів гетьмана, які не обмежувалися лише стосунками з Московською державою. Дослідник зазначив, що гетьман був прихильником сильної влади [8, 100]. У рамках тодішньої історіографічної концепції, І. Крип'якевич зауважує, що це було одним із чинників симпатії гетьмана до Російської централізованої держави. Стосовно причин занепаду Польщі, то Б. Хмельницький вбачав їх у слабкості королівської влади [8, 100].

Особливий інтерес у контексті нашого дослідження викликає публікація І. Бойка «До питання про державність українського народу в період феодалізму». Автор визнає, що з погляду матеріалістичного розуміння розвою суспільства, думка про відсутність у дорадянський період своєї державності в українського народу – історично невиправдана. Окрім цього, така ідея не витримувала жодної критики і була політично шкідливою, оскільки солідаризувалася з історіографією, що відмовляє українському народу у здатності створити власну державу [2, 27]. Автор підкреслив, що початки української державності сягають давніх «феодальних» часів. Перші державні утворення на території Східної Європи виникали як князівства, із яких і постала Київська Русь. Науковець описав й подальші форми української державності, зокрема, й на Запоріжжі [2, 33]. Проте І. Бойко вважає, що вищий етап її формування припадає на період Визвольної війни під проводом Б. Хмельницького [2, 31]. Історик зазначив, що козацький штаб на чолі з Б. Хмельницьким вже із самого початку став відігравати роль органу державної влади [2, 31]. Із подальшим перебігом подій, як зауважує І. Бойко, реальна влада повністю зосереджується в руках Б. Хмельницького: гетьман був головою збройних сил країни, йому належали вищі судові функції та керівництво зовнішніми відносинами. З ним підтримували зносини уряди майже всіх сусідніх держав [2, 32].

Дослідник зазначає, що Українська держава функціонувала на основі чіткої ієрархії: вищий або генеральний уряд на чолі з гетьманом Б. Хмельницьким, середній (полковий) – на чолі з полковником – і нижчий (сотенний) – на чолі із сотником. Були ще міські та сільські козацькі отамани. Усі посади, від вищої до нижчої, були виборними [2, 31].

На переконання І. Бойка, доказом існування Української держави на чолі з Б. Хмельницьким є наявність основних компонентів державності: території, місцевих адміністративно-політичних органів влади, війська, фінансової системи, правових інституцій тощо [2, 34].

Як і І. Крип'якевич, І. Бойко характеризував Б. Хмельницького прихильником міцної монархічної влади й підкреслював, що створення сильної централізованої держави на чолі з монархом було для того часу прогресивним явищем [2, 33].

Науковець зауважував, що Переяславська рада 1654 року окреслила новий етап у розвитку української національної державності. А вже усі органи влади, що створилися в ході Визвольної війни, залишилися й продовжували виконувати всі належні їм державні функції – внутрішні і зовнішні. Відзначимо, що автор подав розлогу та майже незаангажовану оцінку української, польської, російської та дорадянської історіографії з питань української державності середини XVII ст. та проаналізував юридично-правовий зміст «Березневих статей». При цьому порівнював висновки М. Грушевського, Д. Багалія, М. Василенка, М. Слабченка, М. Костомарова, В. Мякотіна, П. Куліша, Г. Карпова, І. Крип'якевича, М. Петровського [2, 33]. Останній, зокрема, також вважав, що в роки Визвольної війни існувала українська державність, що «являла собою республіку козаків». І. Д. Бойко робить висновок, що українська

державність у роки Визвольної війни є незаперечним фактом [2, 32].

Безумовно, публікація тем, пов'язаних з історією українського державотворення, на сторінках радянського академічного видання стала можливою завдяки деяким факторам: періоду т. зв. «хрущовської відлиги» та авторитету І. Крип'якевича й І. Бойка, науковий світогляд яких опирався на дорадянську історіографічну спадщину, зокрема державницького напрямку. Певною мірою це підтверджував М. Кравець, який на сторінках журналу вказав, що робота, спрямована на об'єктивне висвітлення діяльності окремих історичних осіб (зокрема М. Драгоманова), розгорнулася лише після XX з'їзду КПРС [14, 151].

У середині 1960-х рр. на сторінках «Українського історичного журналу» розгорнулася наукова дискусія, викликана публікацією О. Апанович «Національно-визвольні війни в епоху феодалізму» [1]. І. Крип'якевич та І. Бойко висловили власні міркування стосовно національної свідомості українського народу та української державності XVI – першої половини XVII ст. [9]. Наприклад, І. Бойко звернув увагу, що О. Апанович, порушивши дуже важливу тему української державності середини XVII ст., «не розкрила цього положення і не підтвердила його» [3, 85].

Значний історіографічний інтерес мають публікації Д. Наливайка. «Український історичний журнал» шість номерів поспіль друкував його працю, присвячену характеристиці західноєвропейських історико-літературних джерел про Визвольну війну під проводом Б. Хмельницького. Дослідник з досить дозованою ідеологічною критикою показав англійську, італійську, німецьку, французьку, шотландську автентичну історіографію, де засвідчено високий ступінь міжнародного резонансу повстання під проводом Б. Хмельницького [10].

Ґрунтовними є статті І. Гапусенка. Історик крізь призму української радянської історіографії, хоча й відзначив роль Б. Хмельницького як видатного державного діяча у «возз'єднанні України з Росією», проте не обійшов мовчанням і праці М. Грушевського, В. Антоновича, О. Бодянского, Д. Багалія, О. Єфименко, М. Костомарова, П. Куліша, А. Скальковського та інших дорадянських істориків, прізвища яких у 1970-80-х роках практично шезнуть із наукового обігу [4; 5].

На початку 1970-х рр. тема української державності поступово зникає зі шпальт «Українського історичного журналу», що може бути пояснено посиленням ідеологічного контролю в СРСР, пов'язаного з періодом «неосталінізму».

Попри це, наукове видання опублікувало статтю Ю. Пінчука, який назвав М. Костомарова видатним прогресивним буржуазним істориком й охарактеризував близько двадцяти його праць, присвячених подіям 1648 – 1654 років, визначальне місце в яких посіла постать Б. Хмельницького. Автор зауважив, що історик зробив певний внесок у справу вивчення розвитку української державності. Ю. Пінчук наводить, як приклад, запитання М. Костомарова до М. Устрялова та М. Погодіна, які не визнавали того, що під час «Хмельниччини» народжувалася Українська держава: «Як це Хмельниччина не залишила після себе ніякої

суспільної установи? А Гетьманщина, що існувала після Хмельницького..., хіба це не суспільна установа?» Такий підхід до історичного минулого українського народу Ю. Пінчук оцінює як безумовний крок уперед в історіографії [11, 23].

Історіографічна характеристика Ю. Пінчуком наукових положень М. Костомарова побудована на засадах дихотомії, що стало тодішнім історіографічним правилом в оцінці дворянських чи т. зв. «буржуазних» істориків. Суспільний розвиток радянська історична наука розглядала з позицій «єдино правильного» учення класиків марксизму-ленінізму, усе інше – заперечувала й відкидала як антинаукове й непрогресивне. У кращому разі, умовиводи науковців-антагоністів інтерпретувалися відповідно до... «єдино правильної» теорії. Так, засуджуючи позицію М. Грушевського й В. Антоновича, які вважали політичною помилкою союз Б. Хмельницького з Росією, Ю. Пінчук акцентує на позитивних характеристиках М. Костомаровим політики Б. Хмельницького стосовно Росії [11, 24]. Зрозуміло, що без цих наголошувань, які повністю збігаються з «Тезами про 300-річчя возз'єднання України з Росією (1654 – 1954 рр.)», поява публікації була б неможливою.

В одному з номерів «Українського історичного журналу» цього періоду А. Барабой проаналізував важливу проблему самотитулування Б. Хмельницького. Називаючи гетьмана великим державним діячем і дипломатом, який обережно й політично мудро ставився до змісту самотитулування, історик зазначив, що Б. Хмельницький шість років був необмеженим володарем [15, 73]. За цей час гетьман переважно позиціонував себе як «гетьман з Військом Запорозьким». А. Барабой звернув увагу на те, що з 249 документів Б. Хмельницького, які належать до 1654–1657 років, 71 не мають в титулі слів «єго царського величства». Зокрема, це стосується листів гетьмана до жителів західноукраїнських земель та Білорусії. Науковець пов'язує це з бажанням української козацької старшини включити Львів із західними українськими землями і Білорусії до складу України – Війська Запорозького [15, 74].

В одному з номерів журналу Ф. Шевченко, на основі висловлювань Б. Хмельницького та інших документальних свідчень, показав високий освітній рівень та рівень історичних знань Б. Хмельницького про минуле українського народу. Вказуючи, по суті, на наступність українського державотворення, історик підкреслив, що гетьман добре знав події періоду Київської та Галицько-Волинської держав [12, 131]. С. Кілессо назвав Б. Хмельницького видатним українським державним діячем і полководцем, з ім'ям якого пов'язані визначні події і пам'ятки культури [15, 106]. Дослідник на основі даних обміру фундаменту будинку Б. Хмельницького в 1854 р., документальним описам П. Куліша та порівняльній аналогії віцілих жител козацької старшини (кам'яниць), здійснив умовну архітектурну реконструкцію резиденції Б. Хмельницького в Суботіві [16].

Заслужують на увагу публікації «Українського історичного журналу» другої половини 1970-х рр., які є дотичними до теми українського державо-творення середини XVII ст. Ці статті не містять покликань на класиків марксизму-ленінізму та мають об'єктивний науковий характер. Так, В. Степанков на основі аналізу

доступних на той час українських та польських джерел виокремив соціальні суперечності в українському суспільстві та внутрішню боротьбу в середовищі козацької старшини, спрямовану проти політики примирення Б. Хмельницького з Польщею [17]. Не менш актуальну й дотепер проблему соціально-економічної політики гетьманського уряду охарактеризував В. Голобуцький. Не маючи змоги відкрито застосовувати термінологію, пов'язану з існуванням української державності, учений глибоко дослідив такі її ознаки, як присутність міжнародної торгівлі у вигляді довготривалих торговельних угод. Так, характеризуючи проект торговельного договору з Туреччиною, історик підкреслив, що він передбачав надання різних пільг українським купцям протягом 80-100 років [6, 34]. На переконання історика, це свідчить про глибокий інтерес Б. Хмельницького до економічних проблем, про зрілість економічної думки в Україні в середині XVII ст.

До кінця 1980-х рр. у вітчизняній історіографії дослідження присвячені історії українського державотворення, практично ігнорувалися. Проте, цей період відзначається позитивною тенденцією розширення джерельної бази Визвольної війни. На шпальтах журналу в опрацюванні В. Голобуцького [7], С. Заремби [18], Ю. Мицика [19; 20], С. Плохія [21], Ф. Шевченка [13] з'являються нові автентичні письмові свідчення середини XVII ст., які започаткували існування джерельної альтернативи «Документам Богдана Хмельницького. 1648-1657».

Проголошена в 1985 році М. Горбачовим «гласність» та суспільно-політична лібералізація почали приносити несподівані, але позитивні результати. Як засвідчує С. Кульчицький, перебудова в історичній науці фактично розгорнулася в 1988 – 1989 рр. Історик зазначає, що спочатку в окремих газетних і журнальних статтях на суспільно-політичну тематику, згодом – у брошурах і наукових журналах почали переглядати деякі стереотипні положення вітчизняної історії. У 1990–1991 роках з'явилися перші монографічні праці, написані з позицій нового мислення [22, 4].

В історичній науці відбувався поступовий, але всезагальний відступ від класової концепції та засад марксистської методології. Тема державотворчої діяльності Б. Хмельницького на шпальтах «Українського історичного журналу» почала впевнено відроджуватися наприкінці 1980-х років. У цей час у республіці пройшла низка наукових конференцій і «Круглих столів», присвячених історії запорізького козацтва та подіям Визвольної війни середини XVII ст. Зокрема, нові підходи у трактуванні історії козацької України та її лідерів стали помітними в оприлюднених О. Гуржієм на сторінках журналу результатах Круглого столу «Актуальні проблеми української історичної медієвістики», що відбувся 22-23 травня 1989 р. в Кам'янці-Подільському. Під час роботи «Круглого столу» В. Степанков представив наукову доповідь «До питання про формування української держави в середині XVII ст.», де вперше після тривалого часу проблема національного державотворення прозвучала на академічному рівні. О. Гуржій відзначив високий ступінь зацікавленості, який викликала ця проблема [23, 158].

В. Щербак оприлюднив результати Першої республіканської конференції «Проблеми історії

запорозького козацтва в сучасній історичній науці та музейній практиці», що проходила на о. Хортиця 18-20 січня 1990 р. [24, 156].

Підсумки наукової конференції «Берестецька битва в історії України», яка відбулася 16-17 червня 1990 р. в селі Острів Червоноармійського району Ровенської області, опублікував В. Сарбей. Історик зазначив, що українське козацтво – це збройна сила, яка заклала підвалини української державності [25, 160].

Стратегію нової наукової інтерпретації подій, пов'язаних з історією козацтва, Визвольної війни та її керівника Б. Хмельницького, обрали учасники «Круглого столу», присвяченого 500-річчю виникнення українського козацтва під назвою «Українське козацтво: сучасний стан та перспективи дослідження проблеми» [26]. Історики В. Смолій, В. Степанков, В. Щербак, Ю. Мицик, В. Замлинський, О. Пугро, Я. Дашкевич не лише виробили нові наукові концепції у вивченні зазначених тем, а й заклали потужний фундамент відновлення державницької історіографічної школи в Україні. В. Степанков назвав Українську козацьку республіку унікальним державним утворенням на європейському континенті і наголосив на доцільності створення в Інституті історії АН УРСР окремого сектору вивчення історії українського козацтва [26, 24].

Наприкінці 1990 р. в «Українському історичному журналі» була надрукована «Республіканська програма наукових досліджень, поліпшення вивчення і пропаганди історії Української РСР». З-поміж інших, до пріоритетних напрямів історичних досліджень було віднесено й період Визвольної війни 1648 – 1654 рр. та умови Переяславського акту 1654 р. [27, 5].

Завдяки ґрунтовній рецензії С. Макарчука в «Українському історичному журналі» у 1990 р. широко відомим став факт появи монографії польського історика Я. Качмарчика «Богдан Хмельницький». Рецензент зазначив, що книга написана з іншим баченням історії і є своєрідною політичною біографією видатного державного й військового діяча України. Я. Качмарчик прирівнює Б. Хмельницького до найвидатніших історичних постатей свого часу, зокрема таких, як О. Кромвель і Дж. Мазаріні [28, 150].

В. Горобець опублікував повідомлення про роботу Республіканських наукових читань «Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку», проведені напередодні проголошення державного суверенітету України на базі Черкаського державного педагогічного інституту у квітні 1991 р. У науковому форумі взяли участь близько сорока вітчизняних учених, фахові висновки яких стали базовими в розбудові новітньої національної історіографічної концепції революційних подій середини XVII ст. [29].

Одними з перших науково-теоретичних праць на сторінках «Українського історичного журналу» з проблем української державності середини XVII ст. стали статті В. Смолія, О. Гуржія та В. Степанкова. Так, у публікації «Становлення української феодальної державності» В. Смолій та О. Гуржій констатують, що виникнення та генеза середньовічної етнічної держави українців у радянській історичній та правовій науці майже не висвітлені, а розв'язання цієї важливої проблеми є вкрай незадовільним. Покликаючись на

відомих істориків та економістів стосовно визначення термінів «держава», «державність», В. Смолій та О. Гуржій доводять, що державне утворення, яке виникло в роки Визвольної війни, було черговим етапом формування української державності. Спираючись на класичні ознаки державності, прийняті світовою історичною наукою, дослідники науково аргументували, що ці ознаки виявлялися і в Гетьманщині як окремому політичному утворенні. Маючи політичну владу, територію, політико-адміністративний устрій, суд і судочинство, фінансову та податкову системи, війсьکو, соціальну структуру населення, міжнародне визнання, Україна закріпилася як суверенна, незалежна держава. На підтвердження тези про невідповідність козацької державності і продовжуючи традиції козацьких літописців, автори звернулися до питання генези української державності з Антських часів до середини XVII ст. [30, 13].

Реалізації козацтвом державотворчої функції присвячені статті В. Смолія «Українська козацька держава» та «Феномен українського козацтва в загальноісторичному контексті». У цих працях на засадах державницької історіографії та національної ідеології висвітлено й постать Б. Хмельницького [31; 32].

В. Степанков у статті «Богдан Хмельницький і проблеми державності України» довів, що навесні 1648 року Хмельницький уперше проголошує політичну програму, яка передбачала надання козацькій Україні автономії в складі Речі Посполитої. Історик переконливо зауважує, що це чітко проступає у вимогах, які Б. Хмельницький передав польському уряду після битв під Жовтими Водами і Корсунем: відновлення всіх козацьких прав і вольностей; скасування прав воевод і старост на міста, фортеці і королівські володіння; створення по Білу Церкву удільної, з визначеними кордонами, держави. В. Степанков зазначив, що впродовж березня-травня 1648 року в розвитку політичної думки України зроблено істотний крок вперед – уперше сформовано ідею потреби створення козацької держави [33, 118]. Слід відзначити, що на початку 1990-х років В. Степанков разом з В. Смолієм аргументовано запропонували називати події середини XVII ст. не Визвольною війною, а Українською національною революцією та обґрунтували розширити її хронологічні межі до 1676 року.

Висновки. Незважаючи на ідеологічні перепони радянського періоду «Український історичний журнал» поповнив вітчизняну історіографію десятками наукових статей, де розглядаються окремі питання державотворчої діяльності гетьмана Б. Хмельницького. Наприкінці 1980-х рр. журнал став флагманом трансформаційних процесів та переосмислення методології вітчизняної історіографії, зокрема, теми української державності середини XVII ст.

Список використаної літератури та джерел

1. Апанович О. М. Національно-визвольні війни в епоху феодалізму / О. М. Апанович // Український історичний журнал. – 1965. – № 12. – С. 29-38.
2. Бойко І. Д. До питання про державність українського народу в період феодалізму / І. Д. Бойко // Український історичний журнал. – 1968. – № 8. – С. 27-38.
3. Бойко І. Д. Ще раз про характер національно-визвольних воєн в епоху феодалізму / І. Д. Бойко // Український історичний журнал. – 1966. – № 2. – С. 84-87.

4. Гапусенко І. М. Радянські історіографічні дослідження з історії України періоду феодалізму / І. М. Гапусенко // Український історичний журнал. – 1968. – № 1. – С. 141-144.

5. Гапусенко І. М. Визвольна війна українського народу 1648-1654 рр. та возз'єднання України з Росією в українській радянській історіографії / І. М. Гапусенко // Український історичний журнал. – 1968. – № 12. – С. 130-132.

6. Голобуцький В. О. Соціально-економічна політика гетьманської адміністрації (1648-1657 рр.) / В. О. Голобуцький // Український історичний журнал. – 1979. – № 1. – С. 25-35.

7. Голобуцький В. О. Про одну легенду з історії України XVII ст. / В. О. Голобуцький // Український історичний журнал. – 1985. № 9. – С. 132-140.

8. Крип'якевич І. П. Соціально-політичні погляди Богдана Хмельницького (до 300-річчя з дня смерті) / І. П. Крип'якевич // Український історичний журнал. – 1957. – № 1. – С. 94-105.

9. Крип'якевич І. П. До питання про національну самосвідомість українського народу в кінці XVI – на початку XVII ст. / І. П. Крип'якевич // Український історичний журнал. – 1966. – № 2. – С. 82-84.

10. Наливайко Д. С. Західноєвропейські історико-літературні джерела про визвольну війну українського народу 1648-1654 рр. / Д. С. Наливайко. // Український історичний журнал. – 1969. – № 8. – С. 137-143; № 9. – С. 137-143; № 10. – С. 141-145; № 11. – С. 131-136; № 12. – С. 129-132; 1970. – № 1. – С. 138-140.

11. Пінчук Ю. А. Визвольна війна 1648-1654 рр. і возз'єднання України з Росією в оцінці М. І. Костомарова / Ю. А. Пінчук // Український історичний журнал. – 1971. – № 2. – С. 17-27.

12. Шевченко Ф. П. Історичне минуле в оцінці Б. Хмельницького: (До 375-річчя від дня народження Б. Хмельницького) / Ф. П. Шевченко // Український історичний журнал. – 1970. – № 12. – С. 126-132.

13. Шевченко Ф. П. Мыцык Ю. М. Аналіз источников по истории освободительной войны украинского народа 1648-1654 годов (Днепропетр. гос. ун-т. – Днепропетровск, 1983. – 80 с. / Ф. П. Шевченко // Український історичний журнал. – 1986. – № 3. – С. 150-151.

14. Кравець М. М. Е. Горнова. Оцінка діяльності Михайла Драгоманова в українській, російській і польській історіографії, Ополє, 1967, 118 с. / М. М. Кравець // Український історичний журнал. – 1968. – № 8. – С. 150-151.

15. Барабой А. З. Чому Богдан Хмельницький самотитудувався по-різному? / А. З. Барабой // Український історичний журнал. – 1971. – № 2. – С. 70-74.

16. Кілессо С. К. Будинок Богдана Хмельницького в Суботіві / С. К. Кілессо // Український історичний журнал. – 1972. – № 7. – С. 106-110.

17. Степанков В. С. Антифеодальна боротьба на Україні після укладання Зборівської угоди (1649-1650 рр.) / В. С. Степанков // Український історичний журнал. – 1975. – № 1. – С. 98-102.

18. Заремба С. З. Возз'єднання України з Росією у висвітленні українських літописців другої половини XVII – першої половини XVIII ст. / С. З. Заремба // Український історичний журнал. – 1978. – № 10. – С. 43-52.

19. Мицик Ю. А. «Кройніка о землі Полской» Ф. Софоновича про визвольну війну українського народу 1648-1654 рр. і возз'єднання України з Росією / Ю. А. Мицик // Український історичний журнал. – 1979. – № 6. – С. 116-123.

20. Мицик Ю. А. Невідомий лист Тимофія Хмельницького / Ю. А. Мицик // Український історичний журнал. – 1984. – № 1. – С. 128-130.

21. Плохій С. М. Документи Богдана Хмельницького на сторінках творів І. Пасторія / С. М. Плохій // Український історичний журнал. – 1984. № 2. – С. 137-141.

22. Кульчицький С. В. Історія України: спроби нового бачення / С. В. Кульчицький // Український історичний журнал. – 1991. – № 4. – С. 3-5.

23. Гуржій О. І. “Круглий стіл” з питань історії феодалізму на Україні / О. І. Гуржій // Український

історичний журнал. – 1989. – № 9. – С. 157-158.

24. Щербак В. О. Перша республіканська конференція з історії запорозького козацтва / В. О. Щербак // Український історичний журнал. – 1990. – № 7. – С. 156.

25. Сарбей В. Г. Наукова конференція з історії Берестецької битви / В. Г. Сарбей // Український історичний журнал. – 1990. – № 10. – С. 159-160.

26. Українське козацтво: сучасний стан та перспективи дослідження проблеми (Матеріали «круглого столу») // Український історичний журнал. – 1990. – № 12. – С. 12-29.

27. Республіканська програма наукових досліджень, поліпшення вивчення і пропаганди історії Української РСР // Український історичний журнал. – 1990. – № 11. – С. 3-9.

28. Макаруч С. А. Рецензія на книгу Я. Качмарчика «Богдан Хмельницький» / С. А. Макаруч // Український історичний журнал. – 1990. – № 6. – С. 149-151.

29. Горобець В. М. Республіканські наукові читання «Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку» / Горобець В. М. // Український історичний журнал. – 1991. – № 7. – С. 157-159.

30. Смолій В. А. «Становлення української феодальної державності» / В. А. Смолій, О. І. Гуржій // Український історичний журнал. – 1990. – № 10. – С. 10-20.

31. Смолій В. А. Українська козацька держава / В. А. Смолій // Український історичний журнал. – 1991. – № 4. – С. 5-11.

32. Смолій В. А. Феномен українського козацтва в загальноісторичному контексті / В. А. Смолій // Український історичний журнал. – 1991. – № 5. – С. 61-72.

33. Степанков В. С. Богдан Хмельницький і проблеми державності України / В. С. Степанков // Український історичний журнал. – 1991. – № 9. – С. 115-126.

References

1. Apanovych O. M. (1965). The national-liberation wars at the period of feudalism. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal (The Ukrainian historical journal)*, 12, 29-38 (in Ukr).
2. Boiko I. D. (1968). To the question of the Ukrainian people's statehood at the period of feudalism. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal (The Ukrainian historical journal)*, 8, 27-38 (in Ukr).
3. Boiko I. D. (1966). Once more about the of the national-liberation wars at the period of feudalism. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal (The Ukrainian historical journal)*, 2, 84-87 (in Ukr).
4. Hapusenko I. M. (1968). The Soviet historiographic researches in the history of Ukraine of the period of feudalism. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal (The Ukrainian historical journal)*, 1, 141-144 (in Ukr).
5. Hapusenko I. M. (1968). The liberation war of the Ukrainian people in 1648-1654 years and reunion of Ukraine with Russia in the Ukrainian Soviet historiography. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal (The Ukrainian historical journal)*, 12, 130-132 (in Ukr).
6. Holobutsky V. O. (1979). The social and economic policy of hetman administration (1648-1657). *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal (The Ukrainian historical journal)*, 1, 25-35 (in Ukr).
7. Holobutsky V. O. (1985). About one legend from history of Ukraine. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal (The Ukrainian historical journal)*, 9, 132-140 (in Ukr).
8. Krypiakievych I. P. (1957). The socio-political views of Bohdan Khmelnytsky (devoted to the 300 anniversary from the date of death). *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal (The Ukrainian historical journal)*, 1, 94-105 (in Ukr).
9. Krypiakievych I. P. (1966). To the question of the national self-consciousness of the Ukrainian people in the end of XVI – at the beginning of XVII. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal (The Ukrainian historical journal)*, 2, 82-84 (in Ukr).
10. Nalyvaiko D. S. (1969). The Western European historical references about the liberation war of the Ukrainian people in 1648-1654 years. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal (The Ukrainian historical journal)*, 8, 137-143; 9, 137-143; 10, 141-145; 11, 131-136; 12, 129-132; 1970. – 1, 138-140 (in Ukr).
11. Pinchuk Yu. A. (1971). The Liberation war of 1648-1654 years and reunion of Ukraine with Russia in assessment of M. I. Kostomarov. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal (The Ukrainian historical journal)*, 2, 17-27 (in Ukr).
12. Shevchenko F. P. (1970). The historical past in B. Khmelnytsky's assessment: (to the 375 anniversary from B.

Khmelnitsky's date birth. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* (The Ukrainian historical journal), 12, 126-132 (in Ukr.).

13. Shevchenko F. P. Mytsyk Yu. M. (1983). *The analysis of sources on history of the liberation war of the Ukrainian people of 1648-1654*. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* (The Ukrainian historical journal), 3, 150-151 (in Rus.).

14. Kravets M. M., Ye. Hornova. (1968). *The activity assessment of Mykhailo Drahonanov in Ukrainian, Russian and Polish historiography*, Opole, 1967. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* (The Ukrainian historical journal), 8, 150-151 (in Ukr.).

15. Baraboi A. Z. (1971). *Why was Bohdan Khmelnytsky elected by himself differently?* *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* (The Ukrainian historical journal), 2, 70-74 (in Ukr.).

16. Kileso S. K. (1972). *The house of Bohdan Khmelnytsky in Subotiv*. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* (The Ukrainian historical journal), 7, 106-110 (in Ukr.).

17. Stepankov V. S. (1975). *The anti-feudal fight in Ukraine after signing the Zborivsky agreement (1649-1650 years)*. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* (The Ukrainian historical journal), 1, 98-102 (in Ukr.).

18. Zaremba S. Z. (1978). *The reunion of Ukraine with Russia in Ukrainian chroniclers of the second half of XVII – the first half XVIII centuries*. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* (The Ukrainian historical journal), 10, 43-52 (in Ukr.).

19. Mytsyk Yu. A. (1979). «*Kronika o zemli Polski*» of F. Sofonovich about the liberation war of the Ukrainian people in 1648-1654 years and the reunion of Ukraine with Russia. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* (The Ukrainian historical journal), 6, 116-123 (in Ukr.).

20. Mytsyk Yu. A. (1984). *The unknown letter of Tymofii Khmelnytsky*. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* (The Ukrainian historical journal), 1, 128-130 (in Ukr.).

21. Plohii S. M. (1984). *Bohdan Khmelnytsky's documents on pages of compositions of I. Pastoriia*. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* (The Ukrainian historical journal), 2, 137-141 (in Ukr.).

22. Kulchytskyi S. V. (1991). *The history of Ukraine: attempts of new vision*. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* (The Ukrainian historical journal), 4, 3-5 (in Ukr.).

23. Hurzhii O. I. (1989). «*Round table*» about the questions of the history of feudalism in Ukraine. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* (The Ukrainian historical journal), 9, 157-158 (in Ukr.).

24. Shcherbak V. O. (1991). *The first Republic conference in history of Zaporizhzhian Cossack State*. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* (The Ukrainian historical journal), 7, 156 (in Ukr.).

25. Sarbei V. H. (1990). *The scientific conference on history of Berestetsky fight*. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* (The Ukrainian historical journal), 10, 159-160 (in Ukr.).

26. *The Ukrainian Cossack State: the position of nowadays and prospects of researching problem* (Materials of «round table»). *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* (The Ukrainian historical journal), 1990 - 12, 12-29 (in Ukr.).

27. *The Republican program of scientific researches, improvement of studying and promotion of the Ukrainian SSR history*. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* (The Ukrainian historical journal), 1990 - II, 3-9 (in Ukr.).

28. Makarchuk S. A. (1990). *Review of Ya. Kachmarchyk's book «Bohdan Khmelnytsky»*. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* (The Ukrainian historical journal), 6, 149-151 (in Ukr.).

29. Horobets V. M. (1991). *The Republican scientific readings of «Ukrainian Cossack State: sources and ways of historical development»*. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* (The Ukrainian historical journal), 7, 157-159 (in Ukr.).

30. Smolii V. A. (1990). «*The formation of the Ukrainian feudal statehood*». *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* (The Ukrainian historical journal), 10, 10-20 (in Ukr.).

31. Smolii V. A. (1991). *The Ukrainian Cossack State*. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* (The Ukrainian historical

journal), 4, 5-11 (in Ukr.).

32. Smolii V. A. (1991). *The Ukrainian Cossack State*. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* (The Ukrainian historical journal), 5, 61-72 (in Ukr.).

33. Stepankov V. S. (1991). *Bohdan Khmelnytsky and the problem of statehood of Ukraine*. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* (The Ukrainian historical journal), 9, 115-126 (in Ukr.).

Yu. Stepanchuk

THE IMAGE OF BOHDAN KHMELNYTSKY AS A STATESMAN IN THE PUBLICATIONS OF «UKRAINIAN HISTORICAL MAGAZINE» (1957 – 1991 YEARS)

«Ukrainian Historical Magazine» is a professional periodical magazine in Ukrainian, which was founded in 1957. In essence, the pages of the magazine reflect the course of the conceptual reassessment and factual history of epy Ukrainian statehood in the middle of the XVII century. In particular, on the pages of the Ukrainian Historical Magazine the ideologically sharpened theme of the place and role of B. Khmelnytsky in the Ukrainian state-building process was raised.

The task of this message is to show the image of B. Khmelnytsky as a statesman on the basis of the publications of the Ukrainian Historical Magazine from 1957 to 1991. Also, the author aims to prove the moment of transition from the Soviet historiographical approaches to new interpretations of the figure of Hetman within the framework of the state historiographical school.

Since 1957, the scientific publication has been frequently publishing articles by O. M. Apanovych, I. D. Boiko, I. M. Hapushenko, V. O. Holobutsky, A. P. Grytskevych, I. P. Krypiakevych, D. S. Nalyvaiko, Yu. A. Pinchuk, F. P. Shevchenko and other historians. Their works, although they relied on Marxist methodology and had a clear ideological support, however, more or less objectively revealed the social, economic and political processes in Ukraine, caused by the activity, as well as by the state, B. Khmelnytsky.

In the early 1970s, the theme of Ukrainian statehood gradually disappeared from the column of the Ukrainian Historical Magazine, which may be explained by the intensification of ideological control in the USSR associated with the period of «neo-Stalinism». The new approaches in the treatment of the Ukrainian statehood in the middle of the XVII century emerged after the proclamation in 1985 by M. Gorbachev of «glasnost» and socio-political liberalization. The «Ukrainian Historical Journal» played a significant role in breaking down ideological stereotypes and widespread socio-historical beliefs. After the proclamation of Ukraine's Independence and the adoption of the Presidium of the Verkhovna Rada of Ukraine on the prohibition of the activities of the Communist Party of Ukraine, the «Ukrainian Historical Magazine» received extensive opportunities to cover the entire complex of issues on the history of Ukraine and Ukrainian statehood in the middle of the seventeenth century in particular.

Hetman B. Khmelnytsky's state-building image, highlighted in the pages of the «Ukrainian Historical Magazine», for the first time became the subject of a holistic study.

The «Ukrainian Historical Magazine» filled the Ukrainian historiography with dozens of scientific articles devoted not only to questions of Hetman B. Khmelnytsky's state-building activity, but also to the methodology of its research.

Key words: «Ukrainian Historical Magazine», hetman Bohdan Khmelnytsky, historians, historiography, Ukrainian statehood in the middle of the XVII century.

